

NAGY STEFÁNIA ANDREA

IRODALOMTÖRTÉNETI VÁNDORLÁS

Gömöri György: *Magyar vándorok Angliában 1572–1750*

■ Gömöri György tanulmánykötete izgalmas, új perspektívát nyújt az 16–17. századokban peregrináló magyarokról. Az 1956 óta Angliában élő szerző hungarológiai kutatásai eredményeként megszületett tanulmányok, publikációk fontos téglákként épültek be a magyar irodalomtörténet várfalába. Többek között a *Bujdosó Balassitól a Meggyászott Zrínyi Miklósig* (1999), vagy *A rejtőzködő Balassi* (2014) részletei nélkül nem tudnánk annyi mindent Balassi utolsó lengyel útjáról, de a költő kapcsolati hálójáról sem. Az irodalomtörténész ezúttal könyvtári és levéltári kutatásai nyomán olyan kapcsolati hálózatok felvázolását tűzte ki céljává, amelyben az angol–magyar kulturális átjárások körvonalozódnak.

A *Magyar vándorok Angliában* című tanulmánykötet fényt vet a 16–17. század korszakának sajátos művelődéstörténeti összefüggéseire, ahol nem beszélhetünk csupán egyoldalú Nyugat–Kelet irányú kulturális hatásról, hiszen a magyar peregrinusok, főleg latin nyelvű művek révén, ugyancsak hozzájárultak az angol oktatás és kultúra gazdagításához. Gömöri György olyan találkozások, levelezések, bejegyzések hálózatát építi ki tanulmányaiban, amelyik eddig jobbra elkerülte az irodalomkutatók figyelmét.

A kötet húsz tanulmánya olyan korai újkori magyarországi, illetve erdélyi peregrinálók életébe nyújt betekintést, akik rácsáfolva a rájuk aggatott *tengerfőldő népek* megnevezésre, hajóra szállnak, és Angliában folytatják tanulmányaikat. A tanulmánykötet első része, a

Tengerre Magyar? (16–18. század) egy rövid áttekintéssel kezd, s olyan magyarok neveit sorakoztatja fel, akik szárazföldön is megközelíthető destinációk helyett Anglia szigetének vonzáskörébe kerülve indultak hajós útra. Ám ami e tanulmányt többé teszi, mint csupán hosszasan kutatások adatainak felsorolásává, az az utazók személyesebb benyomásainak és megéléseinek rögzítése, ami tulajdonképpen végigvonul az egész tanulmányköteten. Így például Skaricza Máté és útitársai Angliába utazásának nem csupán célját ismerhetjük meg, hanem a tengeren töltött idejük viszontagságait is, amely nem lehetett csekély, hiszen hamburgi partaszállásukat követve megkönnyebbülten, szoltárokból adott hálát, s élményeiket egy négysoros epigrammába öntötte:

„Béke veled, tenger s vihar! Én már partra jutottam, / Tenger zsarnoka, szél! Immár béke veled! / Ajkam hálaimát zeng híven az égi atyának, / Ahogy segedelmével láttam e helyeket” (8.) Ugyanakkor II. Rákóczi Ferenc hajóútjairól is szó esik a tanulmánytömbben, amelyek szintén nem voltak vihartól, széltől s hosszú rosszullettől mentesek.

Az Angliába peregrinálók leggyakrabban Hollandia kikötőiben szálltak hajóra, s partaszállásukat követően leginkább látogatott városai a szigetnek London, Oxford s Cambridge voltak. Nem meglepő, hiszen ezen városokban már akkor virágzott a tudomány és akadémiai élet, gazdag könyvtárak álltak az utazók rendelkezéseire – akik gyakran maguk is ajándékoztak egy-egy

kötetet az általuk látogatott könyvtárak részére. Ugyanakkor a peregrináló túlnyomórészt protestáns felekezethez tartozóak voltak, akik gyakran vallási hovatarozásuk miatti üldöztetések során menekülnek Angliába, vagy kerülnek kapcsolatba angol protestáns lelkészekkel. A tanulmányokat olvasva fény derül arra is, hogy nem csupán a magyarokat vonzotta az angol kultúra s annak prominens alakjai, hanem kölcsönös nyitottsággal fogadták a szigetre érkezőket, s a peregrinálók nemcsak levelezőtársakat, de pártfogókat találhattak az angol tanárok, lelkészek, politikusok s más nagy befolyású emberek között. Az *Edmund Waller verse Buda felszabadításáról* című tanulmány épp egy olyan esetet vizsgál meg közelebbről, amikor az opportunista angol költő Buda 1686-os felszabadítását is megénekelte, s ezt, valamint az európai békét az éppen trónon lévő angol király hatalmának tulajdonítja.

Gyakran anyagi támogatás, gyűjtés céljából kerestek meg egy-egy angol akadémikust. A *Thomas Barlow magyar kapcsolatai és egy ismeretlen Tarczai levél* című tanulmányból kitűnik, hogy Thomas Barlow számos peregrináló magyart támogatott. Anyagi segítség mellett jótanácsokkal is ellátta a fiatal utazókat. Nadányi János, Adami János, Szilágyi-Sylvanus mind olyan magyar illetve erdélyi peregrinálók voltak, akikkel Barlow kapcsolatban állt. Ugyanakkor Tarczai Pál egy levelében kéri William Sanctroftot, hogy a magyarokat mindig szívesen támogató teológus intézze el számára, hogy tandíjfizetés nélkül tanulhasson az oxfordi egyetemen, s ez majd Barlow segítségével meg is valósul. (63.)

Gömöri kötetének minden egyes tanulmánya egy-egy érdekes kapcsolódást emel ki, amelyek kulturális vagy politikai szempontból is meghatározóak lehetnek, s általuk nemcsak az említett egyének életének egy színes kontúrja rajzolódik ki, de a kor szellemiségét és fontos történelmi pontjait is részleteiben ragadja meg. A magyar–angol kapcsolatok számos vonatkozás-

ban születhettek meg, s ezekről legtöbbszőr levelekből, naplóbejegyzésekből, könyveddikációkból vagy albumbejegyzésekből tudhatunk. Többször is előfordul, hogy egy-egy kötet borítóján található monogramból fejődik meg, hogy melyik magyar utazóról is van szó. A *Magyar peregrinus 17. századi zsoldároskönyve Oxfordban* című tanulmányban egy ilyen példával találkozhat az olvasó, hol Szenci Molnár Albert *Psalterium Ungaricum*ának az angol könyvtárban talált példánya borítóján egy P. P. F. monogram nem mást, mint Pankotai Ferenc szalontai rektort fedí.

Ugyanakkor, ha a politikai és történelmi eseményeket nézzük, ilyen viszonylatban is születtek kapcsolódások: a török háborúk nem csak az éppen harcoló hatalmakkal voltak relevánsak, az angolok is figyelemmel követték az eseményeket, több angol lapban is publikáltak a harcokról. Politikailag elsősorban az angol–francia viszonylatban volt fontos a háború, viszont Gömöri – egy új perspektívából megközelítve – az Angliában kialakuló Zrínyi-kultuszra vet fényt.

Talán legérdekesebbként a *Fumifugium – avagy az első környezetvédő röpirat* című tanulmányt tudnám megnevezni, hiszen nemcsak történeti kapcsolatok születhettek meg ebben a fejezetben, de időben is sikerült találkozni a közös pontokban, mely alatt értendő a tanulmány ma is releváns témája és problematikája: a környezetvédelem. Angliában már 1273-ban törvény korlátozta a füstszennyezést, majd később, 1661-ben publikál a témában írást a sokoldalúan művelt és világhírű John Evelyn, röpirata pedig nem csupán kritikát fogalmaz meg a füstfelhőbe burkolódzott Londont tekintve, hanem gyakorlati tanácsokkal is szolgál. A város és környéke zöld területeinek bővítésében és a manufaktúrák – a füstszennyezésért leginkább felelősek – kitelepítésében látja a megoldást. Ma már világszerte újraktuális a tizenhetedik században megfogalmazott kritika és tanács.

Gömöri György *Magyar vándorok Angliában* című tanulmánykötetének olvasata tehát nem csupán az iroda-

lomtörténészek és a témában már felettebb jártas olvasók számára nyújthat élvezetet, hanem minden érdeklődő számára, aki még többet szeretne tudni a korabeli magyar–angol kapcsolati hálózatokról – méghozzá olyan részleteket vagy megközelítéseket, amelyekről eddig ritkán vagy egyáltalán nem olvashatott. A kötet nyelvezete sem okozhat akadályt az olvasó számára, hiszen egyszerűen szólal meg, számos magyarázattal szolgálva. Az író ráadás-képp, ahol szükséges, latin vagy angol szövegek lefordításával teszi hozzáférhetőbbé az egyes témákat.

A kötetet olvasva részletes betekintést nyerhettem a korabeli peregrináló magyarok életébe, akik a közhiedelemmel ellentétben nem csupán a közelebi, kulturálisan virágzó európai városokban kerestek és kaptak lehetőséget tanulmányaik elvégzésére, hanem Anglia messzi partjaira is eljutottak. Kiváló eredményeik, sikeresen befutott karrierjük, valamint értékes irodalmi és tudományos publikációik során nem csupán egy szétágazó és bonyolult kapcsolati hálót hoztak létre, de a magyarok hírét is sikerült öregbíteniük a nagyvilágban.

